

Консервативности верхних палат способствует более высокий возрастной ценз, установленный для их членов. Иногда он составляет 30-40 лет.

Пост председателя верхней палаты замещается по-разному. В одних странах он избирается самой палатой (Франция, Италия, Япония). В некоторых президентских республиках, в том числе в США, председателем верхней палаты по должности становится Вице-президент.

Различен характер юрисдикций палат при роспуске главой государства парламента. В тех странах, где допускается досрочный роспуск парламента, распускаются только нижние палаты, а верхняя палата лишь прекращает свои полномочия на время роспуска нижней палаты.

Таким образом, в целях выполнения основных задач при парламентах чаще всего верхними палатами могут создаваться специализированные органы (уполномоченный) по защите прав человека, женщин, национальных меньшинств, комитеты по связям с соотечественниками за рубежом, экспертно-консультативные советы по совершенствованию законодательства, по согласованию социально-экономических интересов между государством, работодателями и профсоюзами.

Список литературы:

1. Афанасьева О. В., Колесников Е. В., Комкова Г. Н., Малько А.В. Конституционное право зарубежных стран / Под общ. ред. д. ю. н., проф. А. В. Малько. - М.: Норма, 2004. - 320 с.
2. Мальцев В.А. Справочное пособие по курсу «Конституционное (государственное) право зарубежных стран»: Учебное пособие. - Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета. 2001. - С. 328.
3. Arendt Lijphart, Democracies. -Yale Univirsity Press, 1984.
4. Kelly A.N., Hardison W.A. and Belz H. The American Constitution, its Origins and Development. 6-th ed., - New York, 1983.
5. Скотовиков А.К. Газетано Моска об акторах политического управления и власти // PolitBook. - 2016. - №4.
6. Reinhard W. Geschichte der Staatsgewalt. Mun-chen, 1999.
7. Mastlas J., Grange L. Les secondes chambres du parlement en Europe occidentale. -P., 1987.
8. Анкерсмит Ф. Политическая репрезентация / пер. с англ. А. Глухова; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». - М.: Изд. дом ВШЭ, 2012. - С. 288.
9. www.cyberleninka.ru/article. Официальный сайт научной электронной библиотеки «КИБЕРЛЕНИНКА».
10. Филиппова Н.А. Нация и этнос в современном парламенте: европейские уроки национальной консолидации // ПОЛИТЭК: Политическая экспертиза. - 2012. Т. 8, - № 4. - С. 228-241.
11. Krook M.L., Zetterberg P. Electoral quotas and political representation: Comparative perspectives // International Political Science Review. 2014. Vol. 35, № 1 (jan.). - P. 3-11.
12. Шашкова А.В. Курс лекций по конституционному праву зарубежных стран. - М.: Издательство ООО «Линкор», 2008. - С. 187

Ш. Н. Рузиназаров,
ТДЮУ профессори,
юридик фанлари доктори

ЭРКИН ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИГА ОИД ҚОНУН ХУЖЖАТЛАРИНИ ТИЗИМЛАШТИРИШ ВА ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ

Аннотация: ушбу мақолада эркин тадбиркорлик фаолиятига оид қонун ҳужжатларини тизимлаштириш ва такомиллаштиришнинг муаммовий-мақсадли жиҳатларини ёритиш мақсадида конституциявий нормаларнинг роли ва аҳамияти, тадбиркорлик фаолиятига оид янги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг моҳияти, инновацион тадбиркорлик фаолиятини ҳуқуқий тартибга солишнинг истиқболлари, малакавий тадбиркорлар корпусини шакллантириш ва ривожланган хорижий давлатлар тажрибасини инобатга олиб, инвестиция омбудсманнинг ҳуқуқий асосларини яратиш билан боғлиқ хусоса, таклиф ва тавсиялар асосланганлиги берилган.

Калит сўзлар: эркин тадбиркорлик, қонун устуворлиги, тадбиркорлик қонун ҳужжатларини тизимлаштириш ва такомиллаштириш, фаол ва инновацион тадбиркорлик, давлат – хусусий шериклик, бизнес омбудсмани, тадбиркорлик субъектларига давлат хизматларини кўрсатиш, ёшлар тадбиркорлик кластери, инновацион тадбиркорлик таълими, тадбиркорлик ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш кафолатлари.

Аннотация: в данной статье рассматриваются проблемно-целевые аспекты систематизации и совершенствования законодательства в сфере свободного предпринимательства, роль и значение конституционных норм, сущность новых нормативно-правовых актов перспективы правового регулирования инновационной предпринимательской деятельности, формирования квалифицированных предпринимательских корпусов, с учётом передового опыта зарубежных стран обосновывается создание правовых основ инвестиционного омбудсмана, а также разрабатываются аргументированные выводы, предложения и рекомендации, связанные с данным вопросами.

Ключевые слова: свободное предпринимательство, верховенство закона, систематизация и совершенствования предпринимательского законодательства, активное и инновационное предпринимательство, государственное и частное партнерство, бизнес омбудсмен, оказание государственных услуг субъектам предпринимательства, молодежные предпринимательские кластеры, инновационное предпринимательское образование, гарантия защиты прав и интересов, предпринимательские субъекты.

Annotation: this article discusses the role and importance of constitutional norms in covering the problem-oriented aspects of systematization and improvement of the legislation on free entrepreneurship, the essence of new legal norms on entrepreneurship, prospects of legal regulation of innovative entrepreneurship, the formation of a qualifying business venture, substantiates suggestions, recommendations and conclusions related to the legal framework of the investment ombudsman, considering the experience of the countries.

Key words: free entrepreneurship, rule of law, systematization and improvement of business legislation,

active and innovative entrepreneurship, public-private partnership, business ombudsman, public services to entrepreneurs, youth entrepreneurship cluster, innovative business education, protection of entrepreneurial rights and interests.

Инсонпарвар ҳуқуқий демократик давлат ва кучли фуқаролик жамиятини барпо этиш, эркин бозор муносабатлари ва эркин тадбиркорликка устуворлигига асосланган иқтисодийётни қуришда Ўзбекистоннинг халқаро миқёсдаги обрў-этиборини юксалтириш, миллий қонунчилик тизимини шакллантириш ҳамда мамлакатимиз ҳаётининг барча соҳаларида ислохотларни жадал ва муваффақиятли амалга оширишда фаол ва эркин тадбиркорлик муҳим аҳамият касб этади.

Мамлакатимиз келажаги бугундан бошланишига асосланган шиддатли ислохотларни амалга оширишда кучли инсонпарвар ҳуқуқий давлат Конституцияси, қоида ва нормалари амалий иродаси сифатида ёрқин намоён бўлмоқда.

Давлат раҳбари Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек, “Асосий қонунимиз халқимиз узоқ йиллар орзу қилган миллий мустақиллигимиз ва ривожланиш йўлимиз, инсон ҳуқуқ ва манфаатлари кафолатларини белгилаб берди”. Дарҳақиқат, Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси халқимиз сиёсий-ҳуқуқий тафаккурнинг юксак намунасидир. У ҳеч нарсага оғишмасдан ва миллатга ислохотларнинг энг муҳими белгиланаётган муносабатларига асосланган инсонпарвар ҳуқуқий демократик давлат, кучли фуқаролик жамияти барпо этиш борасида мустаҳкам пойдевор бўлиб хизмат қилмоқда.

Маълумки, Конституциямизнинг 53-моддасида “Давлат иқтисодий фаолият, тадбиркорлик эркинлиги, хусусий мулк дахлсизлиги ва муҳофаза этилишининг кафолати” деб мустаҳкамлаб қўйилган. Конституциямиздаги нормалар асосида инсон манфаатлари олий қадрият сифатида белгилаб, унинг кафолатли тизими яратилганлиги бунинг ёрқин тимсолидир. Конституциявий тафаккур нуқтаи назаридан, ҳуқуқий давлат шароитида давлат ўз фуқаролари олдида масъулдир. Давлат органлари халқ учун хизмат қилиши лозим.

Энг устивор ва ҳаётбахш Конституциямиз асосида мамлакатимизда миллий қонунчилик тизими, давлат органлари, фуқаролик жамиятлари институтлари шаклланди. Ўтган чорак аср давомида мамлакатимиздаги туб ислохотлар ва ўзгаришларнинг барчаси Конституциямиз асосида амалга оширилмоқда. Бу эса унинг ҳақиқатдан ҳам халқимиз манфаатларига, давлатимизнинг стратегик мақсадларига тўла жавоб берадиган, ҳар томонлама пухта ишланган муҳим сиёсий-ҳуқуқий ҳужжат вазифасини бажараётганлигидан далолат беради.

Фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларига риоя этилишининг ишончли кафолати яратилганлиги юксалиш ва демократик тараққиёт учун замин ҳозирламоқда. Давлат сиёсатининг ва халқ давлат идораларига эмас, давлат идоралари халқимизга хизмат қилишига кераклигига асосланганлиги мамлакат тараққиётининг янги уфқларини очиб бермоқда.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 7-моддасида назарда тутилганидек, “Халқ давлат ҳокимиятининг бирдан бир манбаидир. Ўзбекистон

Республикасида давлат ҳокимияти халқ манфаатларини кўзлаб ва Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ҳамда унинг асосида қабул қилинган қонунлар ваколат берган идоралар томонидан амалга оширилади”. Шунингдек, Асосий Қомусимизнинг 19-моддасида белгиланганидек, Ўзбекистон Республикаси фуқароси ва давлат бир-бирига нисбатан бўлган ҳуқуқлари ва бурчлари билан ўзаро боғлиқдирлар. Бундан ташқари, Асосий қонуннинг 36-моддасида “Ҳар бир шахс мулкдор бўлишга ҳақли” эканлиги конституциявий норма сифатида ифода этилганлиги тадбиркорлик фаолияти асосида фаровонлик омили бўлган даромадга эга бўлишнинг мустаҳкам асоси бўлиб хизмат қилмоқда.

Бугунги кунда тадбиркорлик фаол ва глобал тус олмоқда. Глобаллашув жараёнида бизнес ҳам жамиятларининг ролини оширмасдан тараққиётга эришиб бўлмайди. Президентимиз Ш.Мирзиёевнинг Самарқанд шаҳрида ўтган “Марказий Осиё: ягона тарих ва умумий келажак, барқарор ривожланиш ва тараққиёт йўлидаги ҳамкорлик” мавзусидаги халқаро конференцияда қайд этганидек, савдо-иқтисодий алоқаларини ривожлантириш ва товар айрибошлаш ҳажмини ошириш ҳамда кооперацияни мустаҳкамлаш учун минтақавий иқтисодий форумнинг ташкил этиш бу йўналишдаги амалий қадам бўлиши мумкин. Бу ўринда гап бизнес ҳамжамиятлари ўртасида бевосита мулоқот ва ўзаро савдо-иқтисодий, сармоявий ва инновацион ҳамкорлик борасидаги аниқ лойиҳаларни атрофлича муҳокама қилиш ҳақида бормоқда. Бизнинг минтақа мамлакатлари ишбилармон доиралари ҳамда етакчи корхоналар вакиллари билан бор неча бор ўтказилган учрашувларимиз иқтисодий алоқаларини сезиларли равишда фаоллаштириш ва ўзаро савдо ҳажмини ошириш имконини берди. Ўзбекистоннинг минтақа мамлакатлари билан товар айланмаси ўртача 20 фоизга, айрим давлатлар билан эса қарийб 70 фоизга ўсди. Минтақалараро ҳамкорлик масаласига алоҳида эътибор қаратиш лозим. Шу муносабат билан Марказий Осиё давлатларининг ҳудудлар раҳбарлари (ҳокимлари) бизнес ҳамжамиятларининг ассоциациясини таъсис этишни таклиф этганлиги минтақада иқтисодий тараққиётни таъминлашнинг муҳим гарови бўлиб ҳисобланади.

БМТ экспертларининг ҳисоб-китобларига қараганда, Марказий Осиё мамлакатлари ўртасидаги самарали кооперация алоқалари 10 йил мобайнида минтақавий ялпи ички маҳсулотни камида икки баробар ошириш имконини берган бўлар эди. Ушбу механизмлар бутун Марказий Осиёда барқарор ривожланишни таъминлаган ҳолда мамлакатларимиз ҳудудларининг sanoat, инвестиция ва интеллектуал соҳадаги салоҳиятини тўла ишга солиш имконини беради.

Ўзбекистон давлатининг кучли ташқи сиёсати иқтисодий масалаларни ҳал қилишга устивор йўналиш сифатида қаралаётганлиги минтақада яшовчи аҳолининг турмуш фаровонлигини оширишга уларнинг тобора ўсиб бораётган эҳтиёжларини қондиришга, минтақавий ҳамкорликни сифат жиҳатдан янги босқичга кўтаришга энг муҳими бизнес ҳамжамиятлари ролини ошириш борасидаги тадбиркорлик субъектларининг Марказий Осиё минтақаларида эркин фаолиятини амалга ошириш имкониятларини янада кенгайтиради. Бу эса, ўз навбатида, эркин, глобал ва фаол тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишнинг

минтақавий доирасини кенгайтиришга замин ҳозирламоқда.

Асосий Қонунимизнинг 2-моддасида аниқ белгиланганидек, “Давлат халқ иродасини ифода этиб, унинг манфаатларига хизмат қилади. Давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар орасида масъулдирлар”. Конституциявий норма ва принципларнинг мазмунидан келиб чиқсак, инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланади. Давлат ўз фаолиятини инсон ва жамият фаровонлигини кўзлаб, ижтимоий адолат ва қонунийлик принциплари асосида амалга оширади. Шу боис фаол ва инноватсион тадбиркорлик фаолиятининг эркинлиги давлат сиёсати даражасига кўтарилган масала сирасига киритилганлиги бежиз эмас, албатта. Президентимиз Ш.Мирзиёев таъбири билан айтганда, тадбиркорлик фаолияти эркинлиги, хусусий мулк дахлсизлигини амалда таъминлаш бундан буён ҳам давлат сиёсатида устивор йўналиш бўлиб қолади. Ҳеч муболағасиз айтиш мумкинки, ана шу конституциявий қонуннинг изчил амалга оширилиши ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётини жадал ривожлантириш бўйича олиб бораётган барча ишларимизнинг мазмун-моҳиятини белгилаб беради. Биз иқтисодиётимизни янада эркинлаштириш, тадбиркорларга кенг йўл очиб бериш сиёсатини бундан кейин ҳам қатъий давом эттирамиз. Ҳал қилувчи аҳамиятга эга бу соҳани ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, унинг олдида пайдо бўладиган тўсиқларнинг бутунлай олиб ташлаш доимий эътиборим ва назоратимда бўлади. Яна бир бор алоҳида таъкидлаб айтмоқчиман: тадбиркор йўлига тўсиқ бўлишини давлат сиёсатида хиёнат, деб қабул қилиш керак.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармонида [2] белгиланган энг муҳим устувор йўналишларидан бири бўлиб, иқтисодиётни янада ривожлантириш ва либераллаштиришдир. Хусусан, иқтисодиётда давлат иштирокини камайтириш бўйича институционал ва таркибий ислохотларни давом эттириш, хусусий мулк ҳуқуқини ҳимоя қилиш ва унинг устувор мавқеини янада кучайтириш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришга оид чора-тадбирларнинг амалга оширилаётганлиги конституциявий нормаларнинг ижтимоий ҳаётга тадбиқ этилаётганлигини ёрқин исботидир.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 22 январдаги “2017 – 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Фаол тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йили”да амалга оширишга оид Давлат тўғрисидаги фармонига кўра, “Иқтисодиётни ривожлантириш ва фаол тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш соҳасида – фаол тадбиркорликни ривожлантириш учун қулай ҳуқуқий, ташкилий шароитлар яратиш, инновацион ғоялар ва технологияларни жорий қилиш, тадбиркорлик субъектларини ҳимоя қилишнинг ҳуқуқий кафолатларини ва улар фаолиятига ноқонуний аралашиларнинг олдини олиш механизмларини, солиқ ва божхона сиёсатини, банк-молия соҳасини янада такомиллаштириш, аграр секторни ислоҳ қилиш

стратегиясини ишлаб чиқиш, иқтисодиёт тармоқлари ва соҳаларига имтиёзлар тақдим қилган ҳолда индивидуал имтиёзлар беришдан воз кечиш, ҳудудларни фаол ривожлантириш бўйича комплекс тадбирлар кўзда тутилади” [8].

Мазкур фармон билан тадбиркорлик субъектларини молиявий-ҳужалик фаолиятини текшириш бўйича икки йил муддатга қисқартириш эълон қилинди. Эндиликда фармон эълон қилинган кундан бошлаб тадбиркорлик субъектларини назорат қилувчи органларнинг текширувига вақт ва ресурс сарфламасдан ўз фаолиятини амалга оширишлари мумкин.

Бинобарин, сўнгги йилларда иқтисодиётда давлат улушининг сезиларли камайиши хусусий секторнинг жадал ривожлантирилиши мулкчилик муносабатларини оқилона ва самарали ҳуқуқий тартибга солишнинг самарадорлигини оширишни талаб этмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 сентябрдаги ПФ – 5185-сон Фармони билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикасида маъмурий ислохотлар концепцияси”да [6] учинчи йўналиш сифатида иқтисодиёт тармоқларига маъмурий таъсирни қисқартириш ва бошқарувнинг бозор механизмларини кенгайтириш мақсадида бир қатор вазифаларни ҳал этиш рағбатлантирилмоқда. *Биринчидан*, хусусий сектор самарали фаолият кўрсатаётган соҳаларда давлат иштирокидаги тижорат ташкилотларини тузишни чеклаш ва амалдаги давлат корхоналарини қайта ташкил этиш; *иккинчидан*, иқтисодий фаолиятда давлат иштирокининг аниқ бозор механизмларини ишлаб чиқиш; *учинчидан*, ижтимоий-иқтисодий масалаларни ҳал қилишда ҳамда давлат-хусусий шерикликнинг ҳуқуқий ва институционал базасини такомиллаштириш; *тўртинчидан*, давлатнинг айрим функцияларини хусусий секторга ўтказиш каби масалалар шулар жумласидандир.

Мамлакатимизда давлат-хусусий шерикликни ривожлантириш, тадбиркорлик субъектларининг давлат томонидан қўллаб-қувватланиши уларнинг мулкий манбалар билан таъминлашга эришиш имкониятини бермоқда.

Хусусан, давлатимиз раҳбари Ш.Мирзиёевнинг 2017 йил 16 августдаги “Тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси ташкил этиш тўғрисида”ги [4] қарори хусусий тадбиркорликни, авваламбор, микрофирма ва кичик корхоналарни молиявий қўллаб-қувватлашни янада кучайтириш, уларнинг жадал ривожланиши учун қўшимча шарт-шароит яратиш имкониятини яратади. Қарор асосида ташкил этилаётган Тадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш давлат жамғармаси томонидан тижорат банкларига кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларига кредит ажратиш учун миллий ва хорижий валютада, хорижий кредит линияларини жалб қилиш ҳисобидан ресурслар тақдим этилади. Жамғарманинг тижорат банклари томонидан берилаётган кредит миқдорининг 50 фоизигача (кредит миқдори 500 минг АҚШ долларидан кўп бўлмаган тақдирда) ёки унга эквивалент ҳажмидаги кредитлари бўйича кафил бўлиши белгилаб қўйилди. Шунингдек, жамғарма томонидан тижорат банклари кредитлари бўйича фоизли ҳаражатларни қоплаш компенсация бериш шаклида молиявий ёрдам кўрсатилиши кўзда тутилган. Таъкидлаш керакки, бугунги кунда амалдаги

таъминотнинг чекланган миқдори 100 минг АҚШ долларига тенг ҳажмдаги маблағни ташкил этади. Ушбу маблағ миқдорини беш баробар кўпайтириш, шубҳасиз, тижорат банклари кредитларини жалб этган ҳолда, йирик лойиҳаларни амалга ошириш борасида кўшимча имкониятлар яратади. Қайд этилган қарорда назарда тутилган чоралар тадбиркорлик фаолиятининг мулкӣ асосларини янада ривожлантиришга хизмат қилади.

Мамлакатимизда давлат хизматларини кўрсатишнинг мутлақо янги ташкилий-ҳуқуқӣ асослари жорий этилмоқда. Энг муҳими, давлат ва аҳоли ўзаро ҳамкорлигининг тобора ривожланиши бундай хизмат кўрсатишни янги босқичга кўтариш имкониятини яратмоқда. Шу мақсадда Президентимизнинг 2017 йил 13 декабрда “Аҳолига давлат хизматлари кўрсатишнинг миллий тизимини тубдан ислоҳ қилиш чора-тадбирлари тўғрисида” ги Фармони [5] қабул қилинди. Эндиликда қайд этилган Фармонга кўра давлат хизматлари ягона реестрини ташкил этиш, давлат хизматларини ҳар бир тури бўйича ягона маъмурий регламентлар ишлаб чиқиш, агентлик, унинг ҳудудий бошқармалари ва давлат хизматлари марказларида ахборот тизимлари, ресурслари, маълумотлар базалари ҳамда дастурий маҳсулотларни, шунингдек аппарат-дастурий мажмуаларини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар назарда тутилган. Бу эса, ўз навбатида, давлат хизматлари кўрсатиш соҳасида “Фуқаролар эмас, ҳужжатлар ҳаракатланади” деган муҳим тамойилни жорий этиш имконини беради.

Шуни таъкидлаш жоизки, интернет ва мобил технологияларининг самарали ва мақсадга мувофиқ ҳолда фаол жорий этилиши хизматдан фойдаланувчилар давлат органларига зарур ҳолларда боришлари, одатий ҳолларда эса хизматлар масофадан электрон тартибда кўрсатилиши билан боғлиқ ғояларнинг истиқболда амалга ошириш имкониятларини янада кенгайтиради. Унда давлат хизматлари кўрсатиш соҳасида, шу жумладан соғлиқни сақлаш, лицензиялаш, солиқ, божхона ва бошқа соҳаларда жадал сифат жиҳатидан яхшилашнинг муҳим механизмлари, шунингдек давлат хизматлари бўйича мобиль иловаларни ишлаб чиқиш, хизматларни олис жойларга чиққан ҳолда кўрсатиш, аҳоли билан тезкор алоқалар, расмий веб-сайтлардаги интернет-ботлар, ижтимоий тармоқлар ёрдамида қайта алоқанинг самарали тизимини ташкил этишни назарда тутувчи комплекс чора-тадбирлар тасдиқланди. Шунингдек, 2018 – 2020-йилларда жорий этилишига қараб Давлат хизматлари марказларида “ягона дарча” тамойили бўйича кўрсатиладиган 58 та давлат хизматининг рўйхати тасдиқланди. Бундай кўриладиган ташкилий-ҳуқуқӣ чоралар давлат органларининг фуқароларга хизмат кўрсатишни амалда рўёбга чиқаришнинг муҳим омили бўлмоқда.

Давлатимиз Конституциясида назарда тутилган тадбиркорлик эркинлиги принципи ёшлар тадбиркорлик фаолиятининг амалга оширишнинг ҳуқуқӣ асосларини янада ривожлантириш имкониятини яратмоқда. Ёшлар тадбиркорлиги ҳақидаги янги тушунча шаклланди ва илмий муомала ҳамда амалиётда қўлланилмоқда. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 14 сентябрдаги “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги [1] Қонунда илк маротаба ёшлар тадбиркорлиги тушунчасига таъриф берилди. Ёшлар тадбиркорлиги – юридик шахс ташкил

элмаган ҳолда ёки фуқаролар томонидан, шунингдек таъсисчилари ёш фуқаролари бўлган юридик шахслар томонидан амалга ошириладиган тадбиркорлик фаолияти бўлиб ҳисобланади. Ёшлар тадбиркорлик кластерларини ташкил этишнинг норматив-ҳуқуқӣ асослари яратилди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 16 октябрдаги “Ёшлар тадбиркорлик кластерларини ташкил этилишига доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорига кўра, бундай кластерлар фаолиятининг асосий вазифаси бўлиб, биринчидан, ёшларга тадбиркорлик фаолиятини бошлаш ва юритиш учун кластер ҳудудида ишлаб чиқариш майдонлари тақдим этиш орқали уларни тадбиркорлик фаолиятига жалб қилиш, иккинчидан, ёш тадбиркорларга рухсат берувчи ҳужжатларни, кредитлар олиш, бизнес-режалар тайёрлаш, маркетинг тадқиқотлари ўтказиш, савдо бозорларини топиш ва бошқалар учун зарур хизматларни тайёрлашда амалий кўмаклашиш, учинчидан, ёшларга бизнесни юритиш асосларини ўргатиш, кадрлар малакасини ошириш ва уларни қайта тайёрлаш курсларни ташкил этиш, шунингдек ёш тадбиркорларга малакали ходимларни танлашда ёрдам бериш, тўртинчидан, стартаплар ташкил этиш учун бизнес-инкубаторлар вазифаларини амалга ошириш, ёш тадбиркорларнинг рақобатбардошлигини ошириш, улар фаолиятини барқарор ривожлантириш кабилар ҳисобланади.

Мамлакатимизда тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқӣ ҳимоя қилиш тизимини янада мустаҳкамлашда Ўзбекистон Республикасининг Президентининг 2017 йил 5 майдаги “Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакили институтини таъсис этиш тўғрисида” ги Фармонининг[3] аҳамияти бекиёсдир. Ушбу фармонни қабул қилишдан кўзланган асосий мақсад ислохотлар самарадорлиги тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш тизимининг янги таъсирчан механизмларини жорий этишдан иборатдир. Кези келганда шуни қайд этиш жоизки, тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилиш тизимининг самарадорлик доираси ортмоқда. Хусусий мулкдорлар ҳуқуқи устиворлиги таъминланмоқда. Иқтисодиётда давлат улушини босқичма-босқич шакллантиришга қаратилган давлат сиёсати изчил ҳаётга тадбиқ этилмоқда. Давлат органлари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идораларининг тадбиркорлик фаолиятига қонуний аралашувига барҳам бериш бўйича кўриладиган қонуний ва амалий чоралар ўз самарасини бермоқда. Бошқача айтганда, тадбиркорлик субъектларининг давлат органлари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва назорат идоралари билан ўзаро муносабатларида тадбиркорлик фаолияти субъекти ҳуқуқларининг устиворлиги принципи кафолатлари яратилди. Қонун ҳужжатларида тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш билан боғлиқ ҳолда юзага келадиган барча бартараф этиб бўлмайдиган зиддиятлар ва ноаниқликлар тадбиркорлик фаолияти субъектларининг фойдасига ҳал этиш механизми яратилганлиги улар фаоллигини ошириш баробарида тадбиркорлик эркинликларининг конституциявий асосларини амалда рўёбга чиқариш имконини бермоқда.

Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 29 августдаги “Ўзбекистон Республикаси Президенти

хузуридаги Тадбиркорлик фаолияти субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича вакил тўғрисида” ги Фармони [3] мамлакатимиз ҳуқуқий тизимидаги янгилик бўлиб ҳисобланади. Унда нафақат вакилнинг ҳуқуқий мақоми, балки унинг фаолиятининг асосий принциплари, асосий вазифа ва йўналишлари, ўз ваколатларини амалга оширишнинг тартиб-таомиллари билан боғлиқ бир қатор нормалар ўзининг ифодасини топган. Конституциямизда белгиланган тадбиркорлик эркинлиги принципини рўйбга чиқаришда вакил томонидан тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш жуда катта аҳамиятга эга. Бинобарин тадбиркорлик субъектлари ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилишнинг Вакил институтининг ташкил этилганлиги, уларнинг ҳимоя тизимини мустаҳкамлашда муҳим ўрин тутмоқда. Вакил бу борада давлат сиёсатини шакллантириш ҳамда амалга оширишда иштирок этади. Давлат органлари томонидан тадбиркорлик фаолиятининг субъектларининг ҳуқуқ ва манфаатларига риоя этилиш юзасидан назоратни амалга оширади. Тадбиркорлик фаолияти субъектларининг фаолиятини текшириш амалга оширилаётганда уларни ҳуқуқий жиҳатдан қўллаб-қувватлайди. Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисидаги қонун ҳужжатлари нормалари ва талабларининг амалда рўйбга чиқаришни ўрганади. Шунингдек, қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишга таъсири самарадорлигини баҳолайди. Бундан ташқари, тадбиркорлик субъектларининг ҳуқуқий кафолатлари мустаҳкамланишига, уларни ривожлантиришни рағбатлантиришга қаратилган қонун ҳужжатларининг такомиллаштириш юзасидан таклифлар тайёрлайди.

Таҳлиллар кўрсатишича, Вакил томонидан тадбиркорликдан келиб тушган мурожаатлар кўриб чиқилмоқда. Натижада уларнинг бузилган ҳуқуқларини тиклаш юзасидан давлат органларига тақдимнома, қонунбузилиши ҳолатларига йўл қўймаслик юзасидан огоҳнома киритилиб, тегишли таъсир чоралари қўлланилмоқда. Республикаимизнинг тегишли ҳудуддаги туман ва шаҳарларда тадбиркорлар билан очиқ мулоқотлар ўтказилиб тадбиркорлик субъектларига ҳуқуқий-амалий ёрдам кўрсатишнинг янги тизими йўлга қўйилганлиги, улар ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилиш учун хизмат қилмоқда.

Тадбиркорлик соҳасида инновацион ғояларни қўллаб-қувватлаш тизими бўйича қонунчиликни такомиллаштириш, инновацион тараққиётнинг узоқ даврга мўлжалланган истиқболли дастурларни шакллантириш ва уни ижтимоий ҳаётга босқичма-босқич татбиқ этишнинг ташкилий-ҳуқуқий механизмларини ишлаб чиқиш пировард мақсад бўлиб ҳисобланади. Тадбиркорлик фаолиятини инновацион ғояларсиз тасаввур этиб бўлмаслиги равшан. Тадбиркорлик фаолияти бўйича инновацион таълимни ривожлантириш объектив зарурат. Тадбиркорлик таълими, билим ва амалий кўникмаларини шакллантирмасдан инновацион тараққиётга эришиб бўлмаслиги ҳам айтилган ҳақиқат. Замонавий инновацион билимга эга бўлган тадбиркорлар корпусини шакллантириш иқтисодиётни тараққий эттиришнинг ҳал қилувчи шартидир. Бу эса ўз навбатида тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш тизимига тамомила янги инновацион ёндашувларни

ишлаб чиқишни тақазо этмоқда. Энг муҳими, натижадор тадқиқотларни амалиётга қўллашнинг самарадорлигини ошириш чораларини кўришни талаб этмоқда. Қолаверса, инновацион тадбиркорлик тафаккурини заруриятини келтириб чиқармоқда.

Тадбиркорлик фаолиятида чинакам эркин рақобат муҳитини яратиш, назорат қилувчи органлар мансабдор шахслари ва ходимлари томонидан уларга замонавий билим бериш ва электрон хизмат кўрсатишнинг янги шакл ва усулларини қўлланилишига тўлиқ эришилиши турли тадбиркорлик субъектлари учун тенг имкониятлар яратилиши, ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳалари бўйича уларни рағбатлантиришнинг кафолатланган ҳуқуқий тизимини такомиллаштириш, бозорда устун мавқега эга бўлишни олдини олишнинг ташкилий-ҳуқуқий механизмларининг самарадорлигига эришишни талаб этмоқда. Айниқса, улар фаолиятига аралашиб, ноқонуний текшириш ҳолатларига узил-кесил барҳам бериш мақсадида самарали ҳуқуқий воситаларни қўллаш эркин тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишни рўйбга чиқаришни муҳим омили ҳисобланади.

Мамлакатимизнинг инновацион тараққиётга эришишда “ўлик” қонунлардан тамомила воз кечиш, эркин тадбиркорликка тўсиқ ва ғов бўладиган, улар мулкӣ ва ҳуқуқий хавфсизлигига салбий таъсир кўрсатадиган нормаларни, хусусан, “Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилиш тўғрисидаги қонун”ни такомиллаштириш лозим. Давлат ва хусусий шерикликни ривожлантиришда шартномавий алоқадорликни мустаҳкамлаш лозим. Шерикликнинг ҳуқуқий шакли шартнома бўлганлиги боис уни амалиётда қўллаш меҳанизмларини самарадорлигига эришиш лозим.

Президентимиз Ш.Мирзиёев Олий Мажлисга Мурожаатномасида [7] барча тадбиркорлик субъектлари молиявий-хўжалик фаолияти текширувини 2 йилга тўхтатиш ҳақидаги таклифи том маънодаги Конституциявий эркин тадбиркорликни сўзда эмас, балки амалда қарор топтиришга замин яратади. Давлатимиз раҳбари таъбири билан айтганда “Керак бўлса, бу қонунларни оддий одамларимиз ва тадбиркорларимиз манфаатлари нуқтаи назаридан қайта кўриб чиқишга ҳам тайёрман” деган фикрлари конституциявий нормага айнан ҳамохан бўлиб, конституциявий кафилликнинг ёрқин намунасидир. Бундан келиб чиқадиган хулоса шуки, бугун ҳуқуқий тафаккуримиз тамомила инсон ва тадбиркорларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари нуқтаи назаридан тубдан ўзгартиришимиз лозим.

Фаол ва эркин тадбиркорлик ва инновация узвий боғлиқликни назарда тутсак, тадбиркорлик таълими ва ҳуқуқий маданияти даражаси инновацион иқтисодиёт талабларига жавоб бермайди. Шу жиҳатдан қараганда инновацион тадбиркорлик билимини болалар боғчасида, мактаб, лицей, коллеж ва махсус олий таълим тизимида пухта эгаллашнинг оммани ташкилий-ҳуқуқий механизмларини яратиш, бизнес-мактаблар сонини кўпайтириш, миллий ва хорижий бизнесменлар тажрибасини масофавий (онлайн) тизимида ўрганишнинг яхлит чора-тадбирларини ишлаб чиқиш зарур. Мамлакатимизда махсус инновацион тадбиркорлик олий таълим муасссаларини ташкил этиш мақсадга мувофиқ. Тегишли ҳудудларда унинг филиалларини очиб, бу борада тизимли ишларни ташкил этиш ва уни мувофиқлаштириш юксак тадбиркорлар корпусинининг шакллантиришнинг

асосий шарт ҳисобланади. Хорижий давлатларнинг илғор тажрибасини инобатга олиб инвесторлар ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича (Инвестиция омбудсмени) институтини шакллантириш объектив заруриятдир. Бундай оммавий ҳуқуқий ҳимоя тизимини йўлга қўйилиши, инвестиция Маслаҳатчиси ва воситачиси институтини қўллаш ва унинг самарадорлигига эришиш хорижий инвесторларни жалб қилиш бўйича махсус истиқболли давлат Концепциясини ишлаб чиқиб, ижтимоий ҳаётга татбиқ этиш самарадорлигини ошириш лозим. Хорижий инвестицияни мамлакат иқтисодиётига жалб қилишни самарали ташкил этмасдан инновацион иқтисодий тараққиётга эришиб бўлмайди. Бу борадаги ташкилий-ҳуқуқий масалаларни эртага эмас, балки бугун ҳал этиш керак. Энг муҳим масаланинг моҳияти шундан иборатки, тадбиркорлик фаолиятига оид қонунчилик ҳолати инновацион жараёнларни ҳуқуқий таъминлашга мос келадими деган савол туғилади. Бизнингча йўқ. Бу тизимлаштириш билан боғлиқ камчиликдир. Тадбиркорлик соҳасидаги қонун ҳужжатларини унификация қилиш мақсадида, уни тизимлаштириш муҳим аҳамият касб этади. Бу борадаги тизимлаштириш ишлари муайян даражада бошланган бўлсада, бироқ тадбиркорлик муносабатларини ҳуқуқий тартибга солишнинг бугунги талаби ва эҳтиёждан ортда қолмоқда.

Бу борадаги камчиликларни бартараф қилиш мақсадида давлатимиз раҳбари Ш.Мирзиёев томонидан “Қонунчилик ва норматив ҳужжатлар ижодкорлигини такомиллаштиришга доир концепция” ишлаб чиқиб, уни амалга ошириш лозимлиги ҳақидаги билдирган таклифлари муҳим аҳамият касб этади. Президентимиз Олий Мажлисга Мурожаатномасида қайд этганидек, қонуннинг бирдан-бир манбаи ва муаллифи том маънода халқ бўлиши шарт деган фикрлари қонунчилик фалсафаси тизимини ва мазмунини белгилашда таомила янгича шакллантиришни тақозо этади. Қонун ижодкорлик фаолиятида халқнинг иштироки ва улар ташаббус ҳуқуқининг амалга ошириш механизмларини янги босқичга кўтариш мақсадида интернет тармоғида “Менинг фикрим” деб номланган махсус саҳифаси демократиянинг илғор механизми сифатида жамоа бўлиб, электрон мурожаат киритиш тартибига оид билдирган таклифлари қонун ижодкорлик фаолиятининг истиқболлини белгилашда муҳим аҳамият касб этади. Кези келганда шуни таъкидлаш керакки, мамлакатимизда инновацион тадбиркорликни ривожлантириш мақсадида “Инновацион ва ижтимоий тадбиркорлик қонун ҳужжатларини ривожлантиришнинг концептуал ёндашувга эҳтиёж мавжуддир. Илмий таҳлиллар ва хорижий давлатларнинг илғор тажрибасидан келиб чиқиб, бу борадаги ишларга дастурий тизимли ёндашув қонунлар устуворлигини таъминлашга ва унинг сифати, узвийлиги ва уйғунлигига оид мавжуд бўшлиқ ва камчиликларни бартараф этишга ёрдам беради. Тизимли тадқиқот ишлари натижалари ва хорижий давлатлардаги ҳуқуқий сиёсатнинг ривожланиш тенденцияларини инобатга олиб бу борада комплекс ҳуқуқий ислохотлар давлат дастурини ишлаб чиқишга объектив эҳтиёж вужудга келмоқда. Бундай стратегик ва тактик аҳамиятга молик дастурларнинг ишлаб чиқирилиши ва руёбга оширилиши инновацион тадбиркорликнинг ҳуқуқий механизмларини янада такомиллаштиришга хизмат қилади.

Хулоса қилиб айтганда, эркин ва инновацион тадбиркорликнинг ҳуқуқий асослари ва улар фаолиятига оид замонавий, таркибий тузилмаларига янгича ёндашувларнинг ишлаб чиқилиши кучли бизнесменлар корпусини шакллантирилиши инновацион иқтисодиётнинг юксалтиришнинг ва халқимиз фаровонлигини таъминлашнинг муҳим омили бўлиб ҳисобланади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2016 й., 37-сон, 426-модда; 2017 й., 24-сон, 487-модда.
2. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда, 20-сон, 354-модда, 23-сон, 448-модда, 37-сон, 982-модда.
3. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 19-сон, 333-модда.
4. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 37-сон, 991-модда.
5. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 13.12.2017 й., 06/17/5278/0404-сон.
6. Халқ сўзи. 2017. 9 сентябрь.
7. Халқ сўзи. 2017. 23 декабрь.
8. Халқ сўзи. 2018. 23 январь.